

stagnacijo kot tudi za nezakonito izvedeno privatizacijo gospodarstva (str.127).

Bosiljka Milinković v poglavju Vas in kmetijstvo na prelomu stoletja: izbrana bibliografija 1990-2002 našteje 1176 bibliografskih enot, ki jih razvrsti v 18 tematskih sklopov. Za dobro desetletje impresivno število bibliografskih enot pa vzbuja vsaj dva pomisleka: poudarjeno so naštetih hrvaški avtorji, ki so objavljali v hrvaških strokovnih revijah ter avtorji prispevkov na hrvaških strokovnih srečanjih, npr. XXXIV. Znanstveni skup hrvatskih agronoma s mednarodnim sudjelovanjem, Opatija, 25. do 28. 02. 1998: Zbornik sažetaka (str. 138), ali Simpozij Strategija održivog razvitka hrvatskih otoka: zbornik radova, ur. Goran Crnošija - Hvar, Ministarstvo pomorstva, prometa i veza Republike Hrvatske; Centar za razvitak otoka, 1994 (str. 141). Avtorica se je pred morebitnimi pomisleki o ne-izčrpnosti ali vsaj ne-reprezentativnosti predstavljene bibliografije sicer zavarovala s tem, da jo je označila kot 'izbor', vendar bi lahko brez slabe vesti zapisala, da gre za poudarek hrvaškemu avtorjem oziroma hrvaškemu ruralno-sociološkemu prostoru. Mimorede sem opazila tudi nekaj tipkarskih napak kot: Matija Kovačić (pravilno: Kovačič), Inštitut za agrarno ekonomiko Biotehnične (pravilno: Biotehniške) fakultete (str. 229); angleški naslov članka Ane Barbič The economic product of Regional Park Škocjanska (pravilno: Škocjanske) Cavest (pravilno: Caves) (str. 128); ime revije Rural Sociology (pravilno odebjeljeno: Rural Sociology) (str. 137).

Obetajoč naslov knjige Vas: izbira ali usoda samo delno izpolni pričakovanja bralca kljub prepričanju urednice D. Seferagić, da je rdeča nit knjige, kako pospešiti razvoj podeželja, ki se "v fazi rekonstrukcije ponovno oblikuje kot družbeni podsistem" (str. 7). Predvsem pa bo vsaj malo bolj zahteven bralec pogrešil nekakšno sklepno poglavje, ki bi skušalo odgovoriti na v naslovu knjige zastavljeno vprašanje. Ta pomislek pa ne zmanjšuje kakovosti posameznih prispevkov, katerih avtorji celovito in izčrpno predstavijo svojo temo, ki jo najprej zgodovinsko utemeljijo, nato pa opozorijo tako na tranzicijske posebnosti kot na prihod-

nost oz. na razvojne možnosti hrvaškega podeželja. Čeprav gre za hrvaško specifičnost, pa se bo bralec težko izognil vtisu prevelike 'navazanosti' na hrvaške avtorje, strokovne kolege in kolegice pišočin ter zane-marjanju tujih avtorjev, katerih relevantna besedila so bila objavljena celo v hrvaški strokovni reviji Sociologija sela.

Kljub upoštevanju empiričnih podatkov iz statističnih popisov in študij primerov, so avtorji predvsem usmerjeni v 'varna' teoretična razmišljanja, ki jih premalo povezujejo z dogajanjem v praksi, zlasti na področju oblikovanja ruralne in kmetijske politike ter odločanja, ker v te procese najbrž niso bili vključeni. Kot v svojem delu *The Virtual Farmer* (Royal van Gorcum, 2003) trdi Jan Douwe van der Ploeg, pa je "večstranski angažma eden od najbolj pomembnih metodoloških principov (...) ne le zato, ker terja zastavljanje 'zakaj vprašanj', temveč tudi zato, ker vzpodbuja vprašanja 'zakaj ne' "(str. X). Z drugimi besedami, država bi morala raziskovalcem omogočiti sodelovanje v procesih odločanja ter jih povabiti k oblikovanju ruralne politike, hkrati pa jih spodbuditi k sodelovanju v konkretnih razvojnih projektih vsaj kot svetovalce (velja tudi za Slovenijo).

Anja KOPAČ

Miroljub Ignjatović

Družbene posledice povečanja prožnosti trga delovne sile

Znanstvena knjižnica FDV, 2002, str. 242, 3.200,00 SIT (ISBN: 961-235-089-2)

V pogojih globalizacije (kapitala, proizvodnje in trgovine) in z njo povezane povečane stopnje konkurenčnosti in manjše možnosti kontrole (predvsem s strani nacionalnih držav) ter tehnoloških sprememb (predvsem informacijska in komunikacijska tehnologija), postaja fleksibilizacija ena izmed temeljnih strategij prilagajanja družbenih (pod)sistemov na vse številčnejše družbenoekonomske spremembe. Fleksibilizacija v osnovi prinaša 'nova' družbena tveganja in zahtevo po (ponovnem) vzpo-

stavljanju družbenega ravnotežja, ki se znotraj koncepta držav blaginje odraža predvsem v dialektičnem odnosu med potrebo po zagotavljanju (ekonomske) učinkovitosti na eni in (socialne) varnosti na drugi strani. Delo Miroljuba Ignjatovića predstavlja pomemben prispevek k razumevanju samega pojava fleksibilizacije na področju delovanja trga delovne sile, saj ponuja sistematično analizo različnih metod in pojavnih oblik analiziranega pojava, pa tudi njegove širše družbene posledice - na ravni posameznika, družine in celotne družbe.

Zgodbo o fleksibilizaciji trga delovne sile avtor postavi znotraj konteksta države blaginje in njene krize (ki se odraža predvsem kot kriza koncepta polne zaposlenosti). Avtor v prvem poglavju podaja oris ključnih 'dogodkov', ki so v zadnjih treh desetletjih botrovali pojavu fleksibilizacije in tako zamajali obstoječe ravnotežje med učinkovitostjo in pravičnostjo, doseženo v povojnih državah blaginje. Na podlagi predpostavke o odvisnosti trga delovne sile od narave države blaginje je avtor poskušal ugotoviti, kako se evropske države blaginje razvrščajo glede na značilnosti njihovih trgov delovne sile. Na podlagi 56 kriterijev, razvrščenih v 4 podskupine (demografske značilnosti, alokacija delovne sile, izraba delovne sile in struktura brezposelnosti), je avtor, s pomočjo statistične metode razvrščanja v skupine (Cluster Analize), dobil štiri različne skupine trgov delovne sile, ki jih je pojmoval: fleksibilni (Danska, Velika Britanija in Nizozemska), kontinentalni (Belgija, Nemčija, Avstrija, Luksemburg, Francija, Švedska in Finska), tradicionalni "industrijski" (Irska, Portugalska in Slovenija) ter mediteranski tip (Grčija, Italija, Španija). Ta razvrstitev evropskih trgov delovne sile predstavlja izvirni znanstveni prispevek avtorja k razumevanju novo nastajajočega odnosa med ukrepi države blaginje in delovanjem trga delovne sile v pogojih globalne družbe, predvsem pa umešča slovenski trg delovne sile (tj. njegove značilnosti) v širši - evropski kontekst. Pri tem je potrebno poudariti avtorjevo izpostavljenost potrebo po prepoznavanju "specifičnosti pogojev, v katerih posamezni družbeni procesi potekajo" (str. 41), kar nje-

govo analizo splošnega procesa fleksibilizacije postavlja iz abstraktne ravni v konkretni čas in prostor in ji tako daje večjo - tudi uporabno vrednost.

Same analize pojava fleksibilizacije trga delovne sile (ki ga obravnava v drugem poglavju) se avtor loteva s širokega zornega kota in pri tem zaobsega 'načine' fleksibilizacije (npr. zakonsko (de)regulacijo temeljnih predpostavk delovanja trga delovne sile) kot tudi njene 'pojavnne' oblike, ki se kažejo na različnih ravneh - predvsem posameznika (npr. nove nestandardne oz. fleksibilne oblike zaposlovanja) in podjetja (koncept fleksibilnega podjetja). Pri tem je potrebno posebej omeniti avtorjevo sistematično razvrstitev različnih oblik fleksibilnega (nestandardnega) zaposlovanja znotraj časovno-prostorsko-pogodbene dimenzije in njegov pregled stanja v različnih evropskih državah. Kompleksnost analiziranega pojava, tj. fleksibilizacije trga delovne sile, avtor zaokroži z analizo vpeljevanja fleksibilnosti v delovanje podjetij, to je ravni, kjer se srečujejo ukrepi, ki so (primarno) bodisi usmerjeni na delovanje trga delovne sile kot sistema ali na posameznika. Pri tem naniza, na bralcu razumljiv in zanimiv način, ključna spoznanja sodobnih teorij organizacij.

V naslednjem poglavju avtor obravnava posledice fleksibilizacije trga delovne sile na različnih ravneh - mikro (tj. ravni posameznika), mezo (tj. družine) in makro (tj. družbe) in se pri tem dotakne številnih 'vročih' socialno-političnih tem našega vsakdana (npr. diferenciacija plač, revščina, socialna in sistemska izključenost, vloga družine in njena spremenjena notranja dinamika, kariera posameznika itd). Izpostavi predvsem zmanjšanje sedmih oblik varnosti, ki so neposredno povezane z delovanjem trga delovne sile: varnost trga delovne sile, varnost zaposlitve, varnost samega dela, varnost delovnih mest, reproduktivna varnost delovne sile, varnost predstavljanja delovne sile in varnost dohodka. S sociološkega gledišča, ki trg delovne sile (oziroma področje dela) obravnava kot temeljni dejavnik socialne stratifikacije, so omenjene spremembe ključnega pomena za razumevanje novo nastalih tveganj v 'postmodernih' družbah.

Širše družbene posledice spremenjenih pogojev in okvirov delovanja trga delovne sile avtor lepo zaokroži z naslednjim stavkom: "Trend povečanja tveganja na trgu delovne sile, ki kot del multidimenzionalnega procesa fleksibilizacije zajema sodobne družbe, ne samo da neposredno vpliva na spreminjanje struktur trga delovne sile in na položaj posameznika na njem, temveč posredno vpliva tudi na spreminjanje ekonomske in socialne strukture družbe, na položaj posameznika v njej in v družini ter na občutke posameznika v zvezi s svojim položajem na trgu in v družbi - na njegovo identiteto" (str. 131). Avtorjeva analiza družbenih posledic fleksibilizacije trga delovne sile predstavlja pomemben prispevek k razumevanju omejitve (neo)klasičnega koncepta ekonomije in ideje o 'evrosklerozni' in tako objektivizira izhajajočo domnevo o 'fleksibilizaciji kot novodobnem zdravlilu za boleznj trga delovne sile'. Vendar pa avtor ne ostane zgolj pri 'opisu' posledic, ampak poda tudi 'vizijo' potrebnih resursov, ki posamezniku pomagajo pri obvladovanju procesov fleksibilizacije trga delovne sile. To so, po njegovem mnenju, predvsem štiri oblike kapitala - ekonomski, kulturni, socialni in simbolni, ki ga posamezniki pridobivajo prek socialne (tj. participacije v različnih družbenih skupinah) in sistemske (tj. participacije v institucijah družbenega sistema) vključenosti. Pri tem avtor izpostavi t.i. 'binarnost' socialnoblaginjskega sistema 'postmodernih' držav blaginje, ki je še vedno naravnana "k reševanju posledic sistemske izključenosti s trga delovne sile (tj. brezposelnosti) in ukrepa samo, če je posameznik popolnoma izključen s trga delovne sile" (str. 167), kar pa je v pogojih fleksibilnega delovanja trga delovne sile vedno redkejši pojav, saj obstajajo segmenti delovne sile, ki so v različnih 'nestandardnih' zaposlitvenih oblikah le delno vključeni oziroma se njihovo stanje vključenosti in izključenosti neprestano menjava. Tveganja so se torej spremenila in potrebne so nove oblike solidarnosti in mehanizmi, ki bodo preprečevali marginalizacijo posameznikov in družbenih skupin. Potreba po preoblikovanju obstoječih držav blaginje je nujna - predvsem z vidika iskanja

novega ravnotežja med (ekonomsko) učinkovitostjo in (socialno) varnostjo. Avtor v četrtem poglavju predstavi različne možne rešitve (tj. redefiniranje koncepta polne zaposlenosti, preoblikovanje sistemov socialne varnosti) in predstavi dva, v zadnjem desetletju, ključna koncepta preseganja dialektike med učinkovitostjo in varnostjo, to sta koncept 'zaposljivosti' posameznika in 'flexicurity'. Na ta način avtor zaokroži svojo kompleksno zgodbo o spreminjanju pogojev in okvirov delovanja trga delovne sile (tj. fleksibilizaciji) in njihovih širših družbenih posledicah, ki v svojem temelju zahtevajo reorganizacijo modernih držav blaginje in obstoječih socialnoblaginjskih sistemov. Knjiga je pomemben prispevek k razumevanju (sedanjih) družbenoekonomskih procesov in pri iskanju novega, še kako potrebnega, družbenega ravnotežja.

V zadnjem delu, ki govori o slovenskem trgu delovne sile in uvajanju fleksibilnih oblik zaposlovanja, pa knjiga dobi, poleg strogo znanstvene tudi uporabno vrednost, predvsem za oblikovalce političnih odločitev, saj predstavi stanje in posledice, ki jih imajo (lahko) njihove odločitve predvsem na področju socialne politike in politike zaposlovanja za posameznika, družino in družbo. Avtor v zaključku izpostavi potrebo po "izboljšanju odzivnosti sistema (na makro ravni) na posledice lastnega delovanja" in "potrebo po pripravi na obvladovanje 'pričakovanih' procesov (tj. fleksibilizacije)" (str. 191), na ravni organizacij opozori na "potrebo po prestrukturiranju v smeri fleksibilnejšega odzivanja na izzive okolja" (str. 192), na ravni posameznika pa poudari "pomen izobraževanja in usposabljanja kot temeljnega mehanizma pri ohranjanju zaposljivosti in njegove lastne zmožnosti obvladovanja procesov fleksibilizacije" (str. 192).

Knjiga "Družbene posledice povečanja prožnosti trga delovne sile" je pomemben prispevek k razumevanju novo nastajajočih tveganj v 'postmoderni' družbi, njihovih vzrokov in posledic. Kot taka predstavlja pomemben delček pri iskanju novega družbenega ravnotežja in pomemben prispevek k teži sociološke teorije pri razumevanju novodobnih družbenih procesov. Je

pomemben priročnik za vse, ki se ukvarjajo in soočajo s procesom fleksibilizacije trga delovne sile in njegovimi posledicami. Namenjena je širšemu krogu bralstva, od študentov, oblikovalcev različnih politik, predvsem socialne, zaposlitvene in ekonomske kot tudi menedžerjem, ki se na ravni podjetij srečujejo s procesi fleksibilizacije. Le razumevanje pojava nam mogoča tudi učinkovito in uspešno soočanje z njim, kjer slednje pomeni upoštevanje socialnih in ne le ekonomskih kriterijev.

Franc TRČEK

Adam N. Joinson

Understanding the Psychology of Internet Behavior: Virtual Worlds, Real Lives

Palgrave Macmillan, Houndmills 2003, str. 224, \$24.95 (ISBN 0-333-98468-4), \$75.00 (ISBN 0-333-98467-6)

S transformacijo interneta iz subkulturnega prostora in medija družbenega delovanja v množični medij se je sredi prejšnjega desetletja pojavilo številno žurnalistično "dušebrižništvo" o negativnih učinkih nove oblike posredovanega komuniciranja. Pri tem se je običajno opisovalo nove možnosti, ki jih internet omogoča na področju pornografije. Z naraščanjem uporabe pa je naraščalo tudi število člankov o zasvojenosti z internetom kot novi družbeni patologiji oz. bolezni, ki jo prinaša s seboj ta nova informacijska tehnologija. Pri opisih konkretnih primerov se je pisalo o spremenjenih, napadalnih vzorcih vedenja na Internetu ter o zavajajočih lažeh pri samoprezentacijah, ki so pogosto vodile do smešnih, če že ne tragikomičnih situacij po odločitvah za spoznavanja v fizičnem prostoru.

V svoji monografiji Adam N. Joinson, predavatelj na Institute of Educational Technology pri Open University, poskuša podati znanstveno nevtralno oceno (spremenjenih) vedenjskih vzrocev v kibernetškem prostoru. Pri svojem poskusu želi odgovoriti na vrsto izhodiščnih vprašanj. Ali uporabniki lažejo v kibernetškem prostoru? Ali je zasvojenost z internetom res tako

množičen in nevaren problem? Kdaj smo zasvojeni? Ali nam soudeležba v virtualnih skupinah prinaša več problemov ali več zadovoljstva, če navedem le nekatere od njegovih izhodiščnih vprašanj. Pri odgovarjanju na zastavljena izhodiščna vprašanja avtor analizira raznovrstne rezultate eksperimentalne psihologije, hkrati pa analizira izbrane študije primerov konkretnih uporabnikov. Avtorjev pristop je ne le kratkočasno berljiv, ampak zaradi omenjene dvojnosti tudi zelo zanimiv, ker skozi študije primerov pogosto relativizira številne eksperimentalno dosežene ugotovitve (socialnih) psihologov.

V poskusu odgovora na zastavljena izhodiščna vprašanja je avtor tudi zelo sistematično pregleden, kar občasno postaja že moteče, ko na primer zastopoma navaja (pre)številne ugotovitve eksperimentov, ki so bili običajno izvedeni na majhnem številu oseb in še to praviloma na lastnih diplomskih študentih navajanih avtorjev. Ta doslednost navajanja in povzemanja pogosto postane moteča, če bralec želi izluščiti bistvene ugotovitve.

Eden ob boljših delov monografije pa je dejstvo, da Joinson pogosto navaja primere, povezane z uvajanjem predhodnih tehnologij posredovanega komuniciranja, t.j. telegrafa in telefona. Tako že v uvodnem poglavju - za razliko od običajnih pristopov v družboslovnih monografijah o internetu, ko avtorji napolnijo petino do četrtno obsega dela z dolgočasnimi in dobro znanimi opisi o razvoju in tehnikalijah - avtor začne s kratkimi orisi družbenomoralistične konstrukcije "škodljivosti" uporabe telegrafa in telefona, ki so nastajale ob njunem uvajanju. Tako je na primer zanimivo branje o flirtanju med telegrafisti, kar je bil kar množična in s strani javnega mnenja neodobravajoča praksa. Po svojih učinkih in odzivih javnosti skorajda dobesedno identična aktualnim zapiskom o internet flirtanju.

Po uvodnem poglavju se avtor v nadaljevanju ukvarja: z dekonstrukcijo tehnicistično determinističnih pristopov razlag o vedenju v kibernetškem prostoru, ki v svojih razlagah vedenjskih vzrocev izhajajo predvsem iz "narave" tehnologije same po sebi; z negativnimi aspekti družbenih inter-